

najväčšej miere **národné termíny a názvy**, aby určitému odbornému výrazu rozumeli širšie vrstvy domácej odbornej obce (či aj laickej národnej populácie)“ (s. 980). – To je ovšem postulát jazykového purismu, v súčasné vedy již překonaný.

Některé výroky v knize jsou mylné. Například když se tvrdí (na s. 980), že anglický pedagogický termín **curriculum** – kurikulum je nesrozumitelný nejen v slovenské, ale i v české (!) pedagogické obci. To prostě není pravda, neboť termín kurikulum je již běžně zakotven v české pedagogické terminologii, nejen ve vědecké komunikaci, ale i ve vzdělávací politice.

Nechť pokračovat ve výčtu dalších diskutabilních případů (nejen terminologických) a vyslovím jen závěrečný názor

recenzenta: Tato kniha s neobvykle velkým rozsahem a pokrytím mnoha témat pedagogiky je hodna úcty a českým čtenářům může poskytovat řadu informací o slovenském školství a slovenské pedagogice. Zároveň však svým pojetím může vést k diskutabilnímu přijetí – především kvůli vehementnímu prosazování editorovy koncepce edukologie, která narušuje princip objektivnosti nezbytné v díle encyklopedického charakteru.

Je škoda, že přínos této publikace, za níž stojí množství energie a pracovního času, jež musel editor vynaložit na její tvorbu, je poněkud umenšován jeho subjektivním přístupem k objasňování pedagogické vědy a edukační reality.

Jan Průcha

Hanušová, S., & Píšová, M. (Eds.) (2017). *Chtějí zůstat, nebo odejít? Začínající učitelé v českých základních školách*. Brno: Masarykova univerzita

Je učitelství ohroženou profesí? Představují začínající učitelé naději? Nastoupí vůbec do praxe? Budou chtít zůstat, nebo odejdou?

Nedostatek kvalifikovaných učitelů, stárnutí učitelských sborů, odchody učitelů z profese (tzv. drop-out) apod. patří celosvětově k problémům, které jsou v centru pozornosti vzdělávací politiky a odborné i širší veřejnosti. Hledají se příčiny těchto znepokojivých trendů i opatření a strategie, které by mohly zmírnit, event. změnit vývojové tendence představující do budoucna ohrožení kvality učitelů, a tedy i kvality školního vzdělávání.

Také Česká republika čelí těmto problémům. V roce 2014 přinesla *Analytická zpráva z mimořádného šetření o nekvalifikovaných pedagogických pracovnících* údaj o celkovém počtu nekvalifikovaných učitelů – 8,2 %. Je odhadováno, že v roce 2019 jich bude chybět kolem 10 %. Čeští učitelé patří k nejstarším v rámci zemí OECD. Alarmující je skutečnost, že podle zdroje MŠMT mezi roky 2006 a 2016 výrazně poklesl počet učitelů ve věku do 35 let (z 27,7 % na 18,7 %). Nedaří se generační

výměna. Počet učitelů, kteří každoročně odcházejí do důchodu, by mohl být zhruba nahrazen absolventy fakult připravujících učitele, pokud by ovšem všichni nastoupili do praxe. Podle mediálních vyjádření představitelů MŠMT jich však nastupuje pouze 40–50 %. Vysoké procento absolventů učitelství, kteří „opouštějí“ profesní dráhu, pro niž byli připravováni, ještě před jejím zahájením, je zásadním problémem pro české školství. K tomu přistupuje otázka odchodu učitelů z profese v průběhu jejich profesní kariéry.

Lze se tedy ptát, není-li učitelství v České republice ohroženou profesí. Na rozdíl od řady vyspělých zemí se u nás systematicky nehledá řešení narůstajících problémů. To se týká zejména vzdělávací politiky, která v mnohých aspektech drží v ruce klíč k řešení či zmírnění těchto problémů. V posledních letech se objevují jak snahy, které lze z perspektivního hlediska považovat za pozitivní a vhodné (např. systém cílené podpory začínajících učitelů prostřednictvím zavedení adaptačního období, kariérní systém a podpora mentoringu jako kolegiální podpory učitelů v praxi, tlak na zkvalitnění přípravného vzdělávání učitelů prostřednictvím standardů i dalšího profesního rozvoje), tak snahy hodnocené jako negativní (zmírnění kvalifikačních požadavků na učitele aj.).

V českém kontextu chybějí výzkumná data, statistiky, relevantní údaje, které by byly spolehlivým základem pro systematické řešení uvedených problémů. Nelze například dohledat žádné údaje o míře odchodů z profese, o jejich příčinách, o procesech profesní socializace začínajících

učitelů, přičemž zahraniční výzkumy upozorňují na to, že začínající učitelé jsou z hlediska odchodu z profese nejhroženější skupinou.

Zcela zásadním způsobem přispívá k poznání této problematiky průkopnické dílo *Chtějí zůstat, nebo odejít? Začínající učitelé v českých základních školách*, jehož recenzování jsem se s radostí ujala. Kniha se komplexním způsobem věnuje začínajícím učitelům v českých základních školách, profesní socializaci začínajících učitelů s ohledem na jejich spokojenost v profesi a plány na setrvání ve škole či školství. Daná problematika je zkoumána v širších společenských kontextech a souvislostech, na základě interdisciplinárního přístupu – z hledisek pedeutologických, psychologických, sociologických a optikou vzdělávací politiky. Monografie je klíčovým výstupem z projektu GAČR, na kterém tři roky pracoval badatelský tým Institutu výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.

Kniha je strukturována do šesti kapitol, které postupně představíme.

První kapitola je věnována prezentaci základních teoretických východisek týkajících se odchodů z profese – drop-outu – v širším kontextu současných problémů učiteléské profese u nás i v zahraničí, jako je např. stárnutí učitelských sborů, neustále se zvyšující nároky na učitele, vnímání prestiže a ocenění profese ze strany společnosti apod. Zejména stárnutí učitelských sborů a dlouhodobější nedostatek učitelů ve vybraných aprobacích (ve světě i u nás jsou to cizí jazyky, ICT, fyzika a příbuzné obory, matematika) je považováno za ohro-

žující trend a palčivý problém. Na úrovni vzdělávací politiky se hledají strategie, jak tento trend zvrátit. Například *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* (MŠMT, 2014) považuje za jednu z priorit zmírnit, zastavit tento nepříznivý trend prostřednictvím kariérního systému pro učitele, modernizací přípravného vzdělávání učitelů a vytvořením systému podpory učitelů. Hodnocení zaměřené na naplňování Strategie 2020 však ukazuje, že řadu řešení se nedaří uvádět do praxe.

Velice přínosné je precizní vymezení klíčových pojmů dané problematiky v zahraniční i české odborné literatuře – stayers (ti, kteří zůstávají a i nadále chtějí zůstat v profesi), rozlišování učitelů, kteří opouštějí profesi – leavers (dočasně či navždy), mění školy – movers (fenomén turnover, migration, v českém kontextu fluktuace), absolventi studia učitelství, kteří do profese vůbec nenastoupí, učitelé, kteří se do profese po určité době vracejí nebo by byli ochotni se do ní za určitých podmínek vrátit. Autoři publikace upozorňují na nutnost důsledně rozlišovat při výzkumech a statistických přehledech tyto skupiny učitelů, což ve svém výzkumu také sami důsledně dělají.

I v této terminologicky zaměřené části textu nalezne čtenář řadu zajímavých výzkumně podložených údajů. Například, čím učitelé podmiňují svůj eventuální návrat do školství – kromě materiálních faktorů (zvýšení platů, odpuštění studentských půjček apod.) zlepšením pracovních podmínek (zejména menší počet žáků), menším tlakem na akontabilitu a testování apod. Otázka, jak přitáhnout zpět

do profese učitele, kteří ji z různých důvodů opustili, představuje silnou výzvu pro českou vzdělávací politiku. Ta sice registruje a komentuje kritickou situaci s nedostatkem kvalifikovaných učitelů, nezájem mladých lidí o studium učitelství, vysoké procento absolventů, kteří do profese vůbec nenastoupí, a zhoršující se věkovou strukturu učitelů, ale dosud nevytvořila strategie ke změně tohoto alarmujícího stavu.

První kapitola dále přináší komentovaný přehled pro český kontext nových a velmi inspirativních informací o míře drop-outu u začínajících učitelů a o jeho důsledcích jak z hlediska ekonomického, tak z hlediska vlivu na kvalitu vzdělávání a fungování školy. Ocenění zasluhuje analýza třiceti odborných textů, ze zahraničí vygenerovaných rešerší v databázi WoS, které jsou věnovány problematice drop-outu u začínajících učitelů (v českém kontextu nebyly údaje k dispozici). Zahraniční výzkumy totiž ukazují, že právě učitelé jsou v prvních letech své profesní dráhy z hlediska odchodu z profese nejohroženější skupinou. Nejvyšší mírou drop-outu se vyznačují anglofonní země (25–50 %) a nejnižší mírou některé asijské země (kolem 3 % Japonsko, Jižní Korea, Taiwan) nebo Finsko (7 %). Autoři publikace zprostředkovávají také kritiku některých odborníků, kteří zpochybňují jak zjištěnou míru drop-outu, tak způsoby jejího zjišťování.

Druhá kapitola je věnována socio-profesní skupině začínajících učitelů. Problematiku začínajících učitelů a proces stávání se učitelem chápou autoři jako biografický proces spočívající v utváře-

ní profesní identity a rozvoje profesních kompetencí v interakci s širším (společenským) a užším (institucionálním) sociálním kontextem. Autoři přesvědčivým způsobem argumentují integrativní přístup k poznávání procesů vrůstání do profese, který je důležitým východiskem pro jejich výzkum. Tento přístup reflektuje didaktické, pedagogické, psychologické a sociální faktory, které působí na profesní vývoj učitele, s důrazem na porozumění jejich vzájemných vztahů. Autoři podávají přehled relevantních modelů, které chápou profesní vývoj jako pohyb učitele v rámci vývojových fází na kontinuu novic–expert.

Zvláštní pozornost je věnována profesnímu startu optikou výsledků českých i zahraničních výzkumů. Prezentována jsou výzkumná data týkající se charakteristik začínajících učitelů, jejich vnímání připravenosti na profesi, pocítovaných problémů, procesů uvádění začínajících učitelů do profese apod. Řada zajímavých výzkumných údajů se týká vlivu různých faktorů v průběhu počátečních fází profesní socializace. Například, jak zásadní roli hraje v profesní socializaci a spokojenosti v profesi u začínajících učitelů kultura školy, zejména psychosociální klima a sdílená profesní hodnotová orientace uvnitř učitelského sboru, pocit přijetí od kolegů. Dále, co je přitahuje na učitelské profesi, čeho se obávají, co pro ně představuje výzvu apod.

Obohacení pohledu na začínající učitele nabízí optika psychologická, ontogenetická („vynořující se dospělost“ jako specifická životní etapa mezi 19 a 29 lety, která má své potřeby, nároky a vývojové

úkoly) a sociologická (charakteristiky generace Y, tj. generace let 1983–2000, a generace Z, tj. generace narozených po roce 2000 – tzv. mileniálů).

Třetí kapitola se zaměřuje na determinanty profesní socializace začínajících učitelů, které ovlivňují jejich záměr zůstat na stávající škole, či odejít ze školy nebo ze školství. V centru pozornosti jsou zejména determinanty objektivní, vnější, které se vztahují k prostředí, do něhož začínající učitelé vstupují. Odpovídá to trendu mezinárodních výzkumů, které v současnosti při analýze příčin drop-outu sledují především vliv konkrétní školy, charakter kultury a klimatu školy, úroveň spolupráce s kolegy a rodiči, styl vedení školy a podporu ze strany vedení či mentora, v širším kontextu také prestiž učitelské profese ve společnosti a přístupy vzdělávací politiky ke školství a učitelům.

Přestože se autoři publikace zaměřují na objektivní determinanty, upozorňují na jejich podmíněnost a provázanost se subjektivními, individuálními faktory, jako jsou osobnostní charakteristiky učitele, jeho motivace, profesní přesvědčení, sebepojetí, subjektivně pocítovaná životní spokojenost v rovině osobní i profesní (well-being), odolnost vůči stresu, subjektivně vnímaná profesní zdatnost *self-efficacy* a další. Ze subjektivních, individuálních faktorů výzkumně sledují vliv životní spokojenosti začínajících učitelů na způsob, jakým reagují na výzvy profese a nabízenou či poskytovanou podporu.

Tato kapitola přináší velké bohatství zjištění týkajících se třech rovin profesní socializace – interaktivní (interakce a ko-

munikace se žáky, řízení třídy, chování žáků apod.), institucionální (škola, její kultura a klima, kolegové, vedení školy) a kulturní (rodíče, komunita blízka škole, širší společenský a vzdělávací kontext). Autoři provedli rozsáhlou rešerši domácích i zahraničních výzkumů a jejich výsledky přehledně představují a komentují. Velmi cenná je sumarizace klíčových dat a jejich strukturace do přehledu faktorů, které podporují, nebo naopak ohrožují záměr zůstat ve škole / ve školství. Zde je možné nalézt řadu relevantních doporučení a návrhů strategií ke zmírnění drop-outu, které by měly být inspirací pro vzdělávací politiku. Přinášejí také řadu podnětů pro zkvalitnění vzdělávání učitelů s cílem co nejlépe připravit absolventy na vstup do profese a její úspěšné zvládnání.

Čtvrtá kapitola je věnována explikaci fenoménu vyjadřovanému termíny osobní pohoda, emoční pohoda, životní spokojenost – well-being. Jak již bylo řečeno, výzkum prezentovaný v této publikaci je zaměřen na objektivní determinanty profesní socializace začínajících učitelů. Autoři však zdůrazňují jejich provázanost se subjektivními, individuálními faktory, a proto zahrnuli do svého zkoumání i konstrukt well-being z hlediska jeho vlivu na proces profesní socializace. Propojení studia objektivních determinant profesní socializace s konceptem osobní pohody považují za mimořádně přínosný vklad autorů do řešení dané problematiky. Od šedesátých let minulého století je koncepce osobní pohody systematicky elaborována v psychologii, zejména v rámci psychologie osobnosti, sociální psychologie, psy-

chologie zdraví a psychologie práce, které v posledních letech přinášejí do pedagogiky a pedeutologie nové pohledy a cenné inspirace. S oporou o prokázaný vliv osobní pohody učitelů na výkon profese, na jejich zdraví, na pohodu žáků apod. vznikají specificky zaměřené programy, jejichž cílem je podporovat osobní pohodu a spokojenost v profesi.

Řadu podnětných impulzů pro další rozvoj teorie a pro výzkum v oblasti pedeutologie přináší reflexe různých psychologických modelů osobní pohody včetně jejich determinant. Autoři podrobněji přibližují zejména dva modely, které jsou relevantní pro komplexní přístup k profesní socializaci učitelů. Je to model osobní pohody, životní spokojenosti Ryffové zahrnující šest dimenzí: 1. sebepřijetí (*self-acceptance*) jako pozitivní hodnocení vlastní osoby včetně vlastní minulosti, svého dosavadního života; 2. dobré zvládnání prostředí (*environmental mastery*) – kapacita ke zvládnání vnějších výzev; 3. autonomie – smysl pro sebeurčení, schopnost odolávat sociálním tlakům; 4. pozitivní vztahy s druhými lidmi, zájem o blaho druhých; 5. osobní rozvoj (*personal growth*) – pocit setrvalého rozvoje a otevřenost novým zkušenostem; 6. pocit životního smyslu (*purpose in life*) – přesvědčení, že má člověk pro co žít, že je jeho život smysluplný, zaměřený či orientovaný.

Odlíšný přístup, ale neméně inspirativní, k determinantám osobní pohody představují práce Warra, zejména jeho „vitaminový model“ vztahující se především k podmínkám pracovního prostředí. Označení „vitaminový model“ je metafo-

rou vyjadřující myšlenku, že podobně jako organismus potřebuje vitaminy v určitém optimálním individuálním dávkování a kombinaci, i zaměstnanec ke své spokojenosti a vývoji potřebuje určité charakteristiky pracovního prostředí. Jejich působení však záleží na jejich kombinaci i individuálním nastavení daného člověka. K charakteristikám pracovního prostředí patří příležitosti k uplatňování osobní kontroly (vliv, autonomie, participace, svoboda rozhodování), k uplatňování a rozvíjení vlastních schopností, cíle generované zvnějšku (nároky, pracovní zátěž, soupeření, úkoly pro identitu, konflikty, nároky na práci s emocemi), různorodost (pestré kontakty, úkoly, místa výkonu práce), přehlednost prostředí (předvídatelnost výsledků akcí, vyjasněné role, jasné požadavky, zpětná vazba k úkolům), kontakt s druhými (kvalita interakcí a vztahů, kvantita kontaktů, týmová práce, interdependence), dostupnost peněz (dobrý výdělek vzhledem k nákladům), fyzická bezpečnost (pracovní podmínky, vybavení, stupeň rizika), ocenění sociální pozice (význam úkolu nebo role, příslušnost k oceňované skupině, společenský přínos), podpůrná supervize (uznání a spravedlivé jednání ze strany nadřízených a supervizorů), kariérní perspektiva (jistota zaměstnání, vyhlídky na postup), spravedlnost (v rámci organizace i ve společenském kontextu).

Inspirační potenciál transferu těchto psychologických poznatků do problematiky učitelské profese – jejího pojetí, způsobů vykonávání, prožívání a hodnocení, spojenosti v profesi, v rozhodování, zda v ní setrvávat či odejít – je velice význam-

ný. Autoři přinášejí na relativně malé ploše značné množství relevantních výzkumně podložených zjištění, která umožňují hlubší porozumění procesům profesní socializace u začínajících učitelů. Psychologická optika nahlížení na determinanty těchto procesů potvrzuje, jak významnou roli hrají podmínky pracovního prostředí a jejich subjektivní vnímání učiteli vzhledem k celkové spokojenosti v profesi, která zásadním způsobem ovlivňuje kvalitu činnosti učitele a rozhodování o další profesní dráze.

Metodologie výzkumu je velmi precizně (jak je u těchto autorů zvykem) prezentována v **páté kapitole**. Jsou popsány cíle (teoretické, metodologické i empirické), výzkumné otázky, zvolený smíšený design výzkumu, metody sběru dat i jejich analýza, charakteristiky sledovaného vzorku apod. Hlavními cíli empirického výzkumu byly analýza procesů a podmínek socializace začínajících učitelů v prostředí českých základních škol a na tomto základě definování klíčových objektivních determinant včetně zjišťování jejich dopadu na rozhodnutí začínajících učitelů zůstat ve škole a v profesi, či odejít ze školy či profese.

Dominantní roli měly ve výzkumu kvantitativní metody v podobě dotazníkového šetření na rozsáhlém vzorku začínajících učitelů (první tři roky v praxi) ze šesti krajů ČR. Otázky se vztahovaly k šesti hlavním oblastem socializace začínajících učitelů (žáci, škola, vedení školy, kolegové, komunita blízka škole včetně rodičů, širší společenský kontext), v nichž respondenti vyjadřovali na likertovských škálách míru souhlasu s výroky, případně míru své spokojenosti. Respondenti mohli také připojit

vlastní komentáře. Jednotlivé položky dotazníku v rámci daných šesti oblastí byly formulovány na základě rešerší z databáze WoS (která byla popsána ve třetí kapitole) a s využitím dvou zahraničních dotazníků. Data z dotazníkového šetření byla získána od 590 učitelů z 1. i 2. stupně základní školy, přičemž v případě učitelů 2. stupně základní školy bylo pokryto široké spektrum aprobací.

Kvantitativní část výzkumu byla doplněna a rozšířena o kvalitativní přístup k získávání dat, a to prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s 20 respondenty náhodně vybranými ze souboru učitelů, kteří prošli dotazníkovým šetřením. Rozhovory probíhaly podle pečlivě připraveného scénáře, který vytvářel také dostatečný prostor pro spontánní výpovědi respondentů. Otázky byly strukturovány do třech částí. Po úvodních „zahřívacích“ otázkách typu „Na co se vzhledem k vývoji své profesní dráhy zrovna teď těšíte? Jaká byla Vaše cesta k učitelství? Jaká byla Vaše cesta právě na tuto školu?“ byly další otázky specificky odlišeny pro tři podskupiny učitelů podle dalších profesních záměrů, tedy pro stayers, movers a leavers. Výpovědi umožnily do větší hloubky a šířky nahlédnout do procesů jejich rozhodování a do dosavadního průběhu jejich profesního působení s ohledem na dynamiku vývoje, jak se mění jejich pohled na sebe, na profesní roli a další plány, jak se mění jejich pohled na školu, ve které působí, na školu jako instituci apod. Předmětem dotazování bylo také hodnocení toho, jak se cítí být připraveni na profesi studiem na vysoké škole.

Závěrečná část rozhovoru měla shrnující, celkově zhodnocující charakter. Umožnila hlubší vhled do míry spokojenosti v profesi, a to v jednotlivých oblastech profesního života, které odpovídaly oblastem, na než byl zaměřen dotazník (žáci, škola, vedení školy, kolegové, komunita blízka škole včetně rodičů, širší společenský kontext). Zajímavě koncipované byly také otázky po hierarchii důležitosti jednotlivých oblastí pro učitele na začátku profesní dráhy a otázky zjišťující celkovou životní spokojenost a vliv, který na ni má spokojenost v profesi. Za významnou z hlediska perspektivy vytváření podmínek pro podporu začínajících učitelů považujeme otázku vybízející respondenty k formulování pomyslného vzkazu začínajícím učitelům, kteří mají toto období ještě před sebou. Za přečtení rozhodně stojí i text, v němž jsou podrobně popsány postupy analýzy kvantitativních i kvalitativních dat.

Více než polovinu publikace tvoří **kapitola šestá**, v níž jsou velmi podrobně a zároveň přehledně prezentovány a interpretovány výsledky komplexně pojatého výzkumu. Jeho kvalitu, ať už jde o celkovou koncepci výzkumu, provedení, zpracování dat včetně jejich interpretace a zasazení do širších kontextů a srovnání získaných dat s výsledky mezinárodních výzkumů, považuji za nadstandardní. Výzkum přináší takové bohatství údajů a originálních zjištění, že rozsah recenze je neumožňuje ani ve zkratce prezentovat. Výzkumný materiál je natolik zajímavý a inspirativní, že jediné, co lze z pozice recenzenta udělat, je doporučit čtenářům jeho soustředěné čtení. Rozhodně to stojí za to.

Co říci na závěr? Podle mého názoru vyšla mimořádná kniha, která představuje zásadní přínos k teorii a výzkumu učitelské profese, a to i v mezinárodní perspektivě. Přináší řadu nových a originálních poznatků v oblasti profesní socializace začínajících učitelů, pomáhá lépe a do větší hloubky porozumět procesům „vrůstání“ do profese, klíčovými determinantám ovlivňujícím spokojenost v profesi, rozhodování o další profesní perspektivě, zda v profesi zůstat či

z ní odejít apod. Přináší řadu výzkumně podložených podnětů a návrhů opatření k usnadnění profesního startu a k systémové podpoře začínajících učitelů v prvních letech jejich profesní dráhy. S oporou o výzkumná data jsou formulována konkrétní doporučení směrem ke vzdělávací politice, vzdělavatelům učitelů a školám, zejména jejich vedení. Věříme, že tyto impulzy a inspirace budou náležitě využity.

Vladimíra Spilková

Průcha, Jan (2017). *Vzdělávací systémy v zahraničí. Encyklopedický přehled školství ve 30 zemích Evropy, v Japonsku, Kanadě, USA*. Praha: Wolters Kluwer

Zájem o zahraniční školství a cílené získávání informací o něm má v českém prostředí tradici více než stoletou. Za všechna díla tohoto zaměření připomínáme zejména monumentální počín profesora Otakara Kádnera, zakladatele české srovnávací pedagogiky. Jeho dílo *Vývoj a dnešní soustava školství*, podávající přehled školských systémů ve 35 zemích Evropy, včetně Ruska, USA a Japonska, vydané v období první Československé republiky, vznikalo v situaci, kdy nebyly k dispozici mezinárodní informační systémy a databáze, školské statistiky strádaly neúplností. Autor se musel vyrovnávat s různorodostí informací a jazykovou růzností. Přesto vzniklo dílo, které s odstupem lze považovat za výjimečné v evropském i světovém kontextu. Kdyby Kádner napsal svou práci v jiném než českém jazyce, nejlépe v angličtině, byl by nepochybně

zařazován mezi přední světové komparativisty klasického období.

Proč recenzi současné publikace uvádím tímto připomenutím? Významný český pedagog, profesor Jan Průcha, vydal svoji knihu o vzdělávacích systémech v zahraničí jako encyklopedický přehled školství ve třiceti evropských a třech mimoevropských zemích téměř o století později, v situaci odlišné, která stojí za srovnání. Současná srovnávací pedagogika je globalizovaný obor pokrývající vzdělávací systémy zemí všech kontinentů, pracuje sofistikovanými vědeckými metodami, disponuje vyvinutými standardizovanými nástroji a systémy indikátorů kvality vzdělávacích systémů. Existují systematické informační sítě, díky internetu a otevřenému přístupu jsou zdroje informací o vzdělávacích systémech dostupné, angličtina se stala globálním jazykem srovnávací peda-